

پژوهش‌های باستان‌شناسی
از بیگم قلعه (نقده) تا ریک‌آباد (پیرانشهر)

محمّد صالحی

(عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه ملی تاریخ و گردشگری)

۱۳۹۷

سرشناسه	صدرائی، علی، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور	: پژوهش‌های باستان‌شناسی: از بیگم‌قلعه (نقده) تا ریک‌آباد (پیرانشهر) / علی صدرائی
مشخصات نشر	: تبریز: پروژه ترجمه حسنلو، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۴۰ ص: مصور، جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۹-۳۰-۱
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: بررسی‌ها (باستان‌شناسی) -- ایران -- نقده
موضوع	: بررسی‌ها (باستان‌شناسی) -- ایران -- پیرانشهر
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ص ۴۹۵ ب/DSR۵۵
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۵/۳۴۰۲۴۳۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۴۰۴۰۱۲

پژوهش‌های باستان‌شناسی: از بیگم‌قلعه (نقده) تا ریک‌آباد (پیرانشهر)

مؤلف ◇ علی صدرائی

ویراستار ◇ صمد علیون

ناشر ◇ پروژه ترجمه حسنلو

زمان چاپ ◇ آذر، ۱۳۹۷

بند ◇ ۵۰۰ جلد

تعداد صفحه و قطع ◇ ۳۴۰ / وزیری

مروفتی‌نی و صفحه‌آرایی ◇ خدمات نشر جام (زین

تصویر روی جلد ◇ دورنمای رستاق فرنج و مناظر طبیعی

سنگ‌افراشته ریک‌آباد

شابک ◇ ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۸۹-۳۰-۱

قیمت ◇ ۳۵۰۰۰ تومان

«کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ است.»

تبریز: فیابان امام، بازار کبود، فاز ۱، طبقه همکف، پلاک ۴۸

www.nashreprojeh.com

تلفن: ۰۹۱۴۳۰۵۹۰۲۲

فهرست مطالب

۱۵	 تقدیر و تشکر
۱۶	 مقدمه
۲۱	 فصل اول: جغرافیای طبیعی و تاریخی منطقه
۲۲	 جغرافیای طبیعی
۲۲	 زمین‌شناسی
۲۶	 ناهمواری‌ها
۲۶	 اقلیم
۲۷	 منابع آب
۲۷	 پوشش گیاهی
۲۷	 حوضه رودخانه زاب کوچک
۲۵	 جغرافیای تاریخی
۲۶	 دوره اسلامی
۴۳	 فصل دوم: پیشینه پژوهش‌های باستان‌شناسی منطقه
۴۳	 مطالعات باستان‌شناختی
۴۶	 کاوش‌های انجام‌شده
۴۶	 حاجی فیروز
۴۷	 تپه دالما
۴۷	 یسدی‌بلی (بیزدلی)
۴۷	 دینخواه تپه
۴۸	 هفتوان تپه
۴۸	 عقرب تپه
۴۸	 قلانگاه
۴۹	 گوی تپه
۵۰	 دژ بسطام
۵۰	 کردلر
۵۰	 قلاچی

۵۱	تیه ربط
۵۲	مطالعات منطقه پیرانشهر
۵۵	فصل سوم: آثار و محوطه‌های ثبت‌شده در بررسی میدانی
۵۵	(۱) محوطه تاریخی توتستان (K.S. 01)
۵۹	(۲) محوطه تاریخی دره فرنگی (K.S. 02)
۶۵	(۳) محوطه تاریخی گرده بردان (K.S. 03)
۷۰	(۴) تپه قلعه چیگر دره‌سی (K.S. 04)
۷۷	(۵) محوطه و تپه کانی بداق (K.S. 05)
۸۳	(۶) تراشان قلعه، (قلعه تراشان) (K.S. 06)
۹۰	(۷) تپه باستانی پسوه (K.S. 07)
۹۲	(۸) قلعه برده رشان ۱ (K.S. 08)
۹۸	(۹) قلعه برده رشان ۲ (K.S. 09)
۱۰۳	(۱۰) محوطه تاریخی لنده کانی ملا (K.S. 10)
۱۰۶	(۱۱) محوطه قستان کانی بداق (K.S. 11)
۱۱۲	(۱۲) محوطه تاریخی نوز پسوه (K.S. 12)
۱۱۷	(۱۳) منظر طبیعی خرده (سنگ تراشته‌ها) (K.S. 13)
۱۱۹	(۱۴) محوطه تاریخی ده سی خن (K.S. 14)
۱۲۶	(۱۵) تپه تاریخی پلاس آوا (K.S. 15)
۱۳۴	(۱۶) تپه تاریخی گرد زیوه (K.S. 16)
۱۴۶	(۱۷) محوطه داخل روستای گرده بن (K.S. 17)
۱۴۷	(۱۸) تپه کهنه گرده بن (K.S. 18)
۱۵۴	(۱۹) محوطه و تپه باستانی داعه شیخه (K.S. 19)
۱۶۰	(۲۰) محوطه تسطیح‌شده قوروچاوه (K.S. 20)
۱۶۵	(۲۱) قلات شاه، (قلعه تاریخی شاه) (K.S. 21)
۱۷۲	(۲۲) کتیبه ناتمام برده مافوره (K.S. 22)
۱۷۴	(۲۳) تپه تاریخی خواجه امام ۱ گلوان (K.S. 23)
۱۷۹	(۲۴) قلعه تاریخی گرد خواجه امام ۲ گلوان (K.S. 24)
۱۸۷	(۲۵) قبرستان و محوطه تاریخی رش که پایین (K.S. 25)
۱۹۳	(۲۶) محوطه تاریخی رش که بالا (K.S. 26)
۱۹۹	(۲۷) قلعه قلات رش که (K.S. 27)
۲۰۴	(۲۸) محوطه و قبرستان تاریخی یازید آباد (بایز آوا) (K.S. 28)
۲۱۳	(۲۹) قلات مام یازید آباد، (بایز آوا) (K.S. 29)
۲۲۱	(۳۰) قلات گهی، یازید آباد، (بایز آوا) (K.S. 30)
۲۳۱	(۳۱) تپه و محوطه باستانی کهنه ساوله (K.S. 31)
۲۴۶	(۳۲) محوطه و قبرستان تاریخی بابکر خزایی (K.S. 32)
۲۵۰	(۳۳) قلعه تاریخی بندی گوز (K.S. 33)

- ۲۵۶ (K.S. 34) تیه و محوطه تاریخی کلاو دره
- ۲۶۸ (K.S. 35) قلعه و محوطه تاریخی گرگول بالا
- ۲۷۳ (K.S. 36) تیه باستانی کانی سبو
- ۲۷۹ (K.S. 37) محوطه تاریخی برده گوره گرگول پایین
- ۲۸۸ (K.S. 38) محوطه تاریخی سه کانی گرگول
- ۲۹۵ (K.S. 39) قلعه تاریخی ماران، (قلعه ماران)
- ۳۱۲ (K.S. 40) محوطه و قلعه تاریخی بالیقچی بالا
- ۳۱۹ (K.S. 41) تیه قلعه بالیقچی غرب

۳۲۵ فصل چهارم: حاصل سخن

۳۳۳ منابع و مأخذ

مقدمه

بررسی‌های باستان‌شناختی در واقع پی بردن به اسرار تمدن‌های نهفته در خاک است. با انجام این پژوهش‌ها اسرار هویتی مناطق و اقوام مختلف بیشتر هویدا می‌گردد. آنچه به طور قطع مسلم است اینکه خاک همیشه بهترین امانتداری است که این اسرار را در خود نگه داشته و سالیان سال به ادوار دیگر انتقال داده است؛ البته بدون هیچ منت و هیچ کم‌وکاستی. اما افسوس در قرون اخیر این اسرار به دست سده‌ها و طغیان بی‌خرد به ورطه نابودی کشانده می‌شوند.

طرح انتقال آب رودخانه زاب از مبدأ کانی سیب با ایجاد تونلی به طول حدوداً ۳۷ کیلومتر از شهرستان پیرانشهر آغاز می‌شود و پس از طی مسافت فوق در عمق زمین، در دهستان بیگم‌قلعه در دشت سولدوز از کوهستان خارج و پس از طی نشت به سمت شرق به رود گدار پیوسته و در نهایت به دریاچه ارومیه منتهی خواهد شد.

این پژوهش با مجوز شماره ۶۲۱۲۱/۳۴/۵۲۰۳، مورخه ۹۶/۶/۲۷ از تاریخ ۹۶/۶/۲۸ لغایت ۹۶/۸/۱۲ و با ابلاغ آن طی نامه شماره ۹۶۰۱۴۱/۳۴/۲۱۶۷ مورخه ۹۶/۶/۲۹ از سوی پژوهشکده باستان‌شناسی، به سرپرستی اینجانب به انجام رسید.

آب منشأ آبادانی است. آبادانی‌ها غالباً در کنار رودخانه‌ها شکل گرفته‌اند اما در نقاط فاقد رودخانه، این مهم کنار چشمه‌های دائمی نیز صورت حقیقت به خود گرفته است. در محدوده بررسی باستان‌شناسی از بیگم‌قلعه تا ریک‌آباد نیز، گذشته از سواحل رودها، در راحی پیرامونی چشمه‌های طبیعی و دائمی نیز که از آب کافی و خاک بسیار مناسب و مراتع و چراگاه‌های وسیع برخوردار بودند سکونتگاه‌هایی در طول ادوار مختلف پدید آمده‌اند. هینت با این شناخت به بررسی باستان‌شناسی این حوزه اقدام کرده است.

در مرحله نخست بررسی سامانه انتقال آب رودخانه زاب از کانی سیب به دریاچه ارومیه که مسیر آن حدود ۳۷ کیلومتر تونل و حدود ۹۰ کیلومتر کانال زمینی را شامل می‌شود، از مبدأ این سامانه در ریک‌آباد واقع در شهرستان پیرانشهر تا خروجی تونل در بیگم‌قلعه مورد بررسی قرار گرفته است. گفتنی است مسیر این سامانه در ادامه به صورت روباز و کانالی از بیگم‌قلعه تا

در پاچه ارومیه گسترش می‌یابد که این بخش از مسیر در مرحله دوم پژوهش حاضر مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

هینت بررسی محور کانی سیب از بیگم قلعه که خروجی تونل است برنامه پژوهشی خود را آغاز کرد و در مسیر جاده به سمت پسوه و پیرانشهر در طول ۴۵ شبانه‌روز کاری به اجرای بررسی اقدام نمود. در مرحله نخست، پژوهش‌های هینت بر خطه پیرانشهر معطوف شده است. در این مرحله، در کنار ذکر اسامی محلی و بعضاً منطقه‌ای آثار، برای کدگذاری و سهولت ارجاع به این آثار و محوطه‌های شناسایی شده، حروف اختصاری «K.S.» که مخفف کانی سیب است، انتخاب شده است.

«K.S. 01» یا محوطه توتستان اولین اثر تاریخی هینت بود که مورد بررسی باستان‌شناختی قرار گرفت و اطلاعات آن ثبت و ضبط شد. متأسفانه در حال حاضر بخش عمده محوطه هر ساله زیر کشت می‌رود و لایه‌های باستانی آن تخریب می‌شود. «K.S. 02» یا محوطه دره فرنگی دومین اثر تاریخی-فرهنگی مورد بررسی و مطالعه شده بود و تنها اثر شناسایی شده در مرحله اول پژوهش حاضر محسوب می‌شود. مورد کاوش غیرمجاز قرار نگرفته است. دشت قوره اولین آبادی واقع در مسیر دره منتهی از دشت شاول و به سمت پسوه است. هینت بعد از حضور در این روستا با دهیار ملاقات کرد. جناب آقای حاج‌محمد جمال محوطه تاریخی گرده بردان را در این روستا به هینت نشان داد (این اثر با کد «K.S. 03» و به نام محوطه تاریخی گرد بردان ثبت شده است). متأسفانه در این محوطه نیز علاوه بر کشت دیم، زیر تمامی مجموعه سنگ‌های موجود، حفاری غیرمجاز صورت گرفته است. دهیار روستا همچنین از سر نظر، تپه قلعه چیغر دره‌سی را نیز به هینت معرفی کرد که متأسفانه در آن محوطه نیز حفاری غیرمجاز و نهان قساوت انجام شده بود. در این کاوش غیرمجاز، اتاقکی به صورت قبر، مورد دستبرد قرار گرفته و تالاشی شده است. هینت این تپه قلعه را با کد «K.S. 04» و به نام تپه قلعه چیغر دره‌سی ثبت کرد.

هینت در مسیر بعد از دشت قوره که آخرین روستای شهرستان نقده به شمار می‌آید، به روستای کانی بذاق می‌رسد. تپه کانی بذاق در غرب روستا و در دره‌ای که به سمت شاوله می‌رود قرار دارد و همانند بقیه تپه‌ها و محوطه‌ها، تحت سلطه کشاورزان قرار گرفته است و بر روی آن کشاورزی می‌شود. آثار حفاری غیرمجاز با لودر در بخش غربی تپه نیز وجود دارد. این اثر با کد «K.S. 05» و به نام تپه کانی بذاق معرفی شده است.

بعد از طی طریق به سمت جنوب غرب روستا، به تراشان قلعه می‌رسیم که یکی از مهم‌ترین قلعه‌های تاریخی مشرف به دشت پسوه است و بر دره‌های منتهی به شاوله، بایزیدآباد و گلوان و

دشت قوره و در سمت شرقی گرگول پایین و بالا از جهاتی مشرف است. این اثر سرگذشت بسیار تلخی داشته است. در برهه‌ای از اوایل انقلاب، محل آن در نقش معدن بهره‌برداری شده و در بخش‌هایی از قلعه برداشت سنگ صورت گرفته است. علاوه بر این، حضور گنج‌یاب‌ها نیز خسارات بسیار شدیدی به آثار وارد کرده است. اهمیت این قلعه در تاریخ هزاره اول بسیار زیاد است. محل قلعه، موقعیت محلی و آثار و حصار و دیوارهای مجموعه و حتی المان‌های خاص مورد توجه هینت قرار گرفت. این اثر با کد «K.S. 06» و به نام تراشان قلا ثبت شده است.

مقصد بعدی هینت تپه باستانی پسوه بود. چون این اثر در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است، داده‌های سفالی از آن برداشت نشد. این تپه با کد «K.S. 07» و به نام تپه پسوه در گزارش بررسی حاضر ثبت شده است. نکته قابل ذکر در مورد این تپه آن است که توالی ادوار در این تپه از پیش از تاریخ شروع شده، در دوران تاریخی ادامه پیدا کرده و در دوران اسلامی نیز تدام یافته است و در حال حاضر نیز در قسمت بالای تپه، چند خانه مسکونی وجود دارند. در این محوطه نیز متأسفانه در تاده تپه، تراش داده‌اند تا جایی که لایه‌های باستانی و تاریخی و اسلامی در جای‌جای آن هوی شده است. از دید نگارنده، این تپه ممکن است پاسخ بسیاری از سؤالات ادوار مختلف دشت پسوه را در خود داشته باشد. افزون بر این، عرصه و حریم آن نیز مشخص نشده است و آزادسازی بخش فغانی آن را می‌توان از اولویت‌های این اثر ذکر کرد.

در ادامه مسیر، در روستای کانی ملا با راهنمایی بان ارزنده جناب آقای صدیق قیطرائی، شورای اسلامی روستا، دو قلعه تاریخی و یک محوطه را بررسی می‌کنیم. این دو قلعه و محوطه پایین‌دست آنها از مکانی استراتژیک حکایت دارند. این مکان‌ها نیز متأسفانه زیر شخم‌های تراکتورها در حال تخریب و نابودی قرار دارند. این دو قلعه که بااصله ندرک از هم در بلندای سمت غربی روستا قرار دارند، از لحاظ تاریخی بسیار ارجمند هستند.

«قلعه برده‌ریشان ۱» (K.S. 08) به نظر می‌رسد از قلعه دوم بااهمیت‌تر باشد. بنا بر اساسیات ساختمانی و المان‌های معماری و اتاق‌های مختلف و البته جاده دسترسی ایجادشده در میان کوه، بسیار چشمگیر هستند. از «قلعه برده‌ریشان ۲» (K.S. 09) نیز حصارها و سنگ‌های تراشدار و مصالح معماری دیگر به جا مانده است. بعد از بررسی این قلعه‌ها، هینت متوجه استقرارهای این مجموعه شد. گفتیم که محوطه زیر تیغ تراکتورها تبدیل به زمین‌های کشاورزی شده است، اما به زعم نگارنده تنوع سفالی مجموعه و مساحت بسیار زیاد محوطه از گستردگی این مجموعه و تداوم استقرارهای آن در عهد باستان حکایت دارد. این محوطه با کد «K.S. 10» و تحت عنوان محوطه بلند کانی ملا ثبت شده است.

هینت روز بعد متوجه نقطه‌ای باز در کانی‌بداق می‌شود و تپه‌قبرستان کانی‌بداق (K.S. 11) واقع در جوار زمین آقای خضرزاده را به صورت پیمایشی مورد بررسی قرار می‌دهد. در این مجموعه نیز طبق معمول حفاری‌های غیرمجاز و شخم‌زدن زمین‌های کشاورزی از عمده آسیب‌های مشاهده‌شده به شمار می‌آیند.

در ادامه بررسی منطقه پسته مابین پسته و خرنج، محوطه اسلامی نوزله قرار داشت که با کمال تأسف این مجموعه به زمین کشاورزی تبدیل شده است. این اثر با کد «K.S. 12» و تحت عنوان محوطه نوزله پسته ثبت شده است.

سنگ‌افراشته‌های بسیار زیبای روستای خرنج مقصد بعدی هینت بود. این سنگ‌افراشته‌ها میراث طبیعی به شمار می‌روند و پیشنهاد می‌شود منطقه نامبرده در فهرست میراث طبیعی به ثبت برسد. این مجموعه با کد «K.S. 13» و به نام میراث طبیعی سنگ‌های خرنج در گزارش بررسی حاضر ثبت شده است. در ادامه، محوطه واقع در بالای روستای خرنج مورد بررسی قرار می‌گیرد و به نام محوطه بالاخرنج با کد «K.S. 14» ثبت می‌شود.

هینت در ادامه بررسی منطقه خرنج، روبروی روستا مخروط‌افکنه‌ای به شکل کله‌قند را بررسی می‌کند. این محل پشته‌ای از سنگ‌های بزرگ و داده‌های سفالی است و در بخشی از تپه بر اثر حفاری غیرمجاز، قسمت‌هایی از آن منقرض نمایان شده است. این تپه را با کد «K.S. 15» و به نام تپه پلاس آوا ثبت کرده‌ایم.

گرده زیوه تپه‌ای با آثار تمدنی و فرهنگی بسیار کمی و دارای لایه‌های بسیار زیاد در کنار رودخانه‌ای قرار گرفته است که از شاخه‌های زاب به نام می‌آید و دقیقاً بعد از روستای خرنج به سمت جنوب واقع است. به زعم نگارنده عمده لایه‌های این پشته تاریخی هستند. گواه این امر برش ناشی از حفاری غیرمجاز به عمق بسیار زیاد در مرکز تپه است. علاوه بر این به گستره آثار این تپه در جانیب، متأسفانه این بخش‌ها نیز به اراضی زراعی تبدیل شده‌اند. این اثر با کد «K.S. 16» در گزارش معرفی شده است.

خود روستای گرده‌بن بر روی آثار قرار دارد و لایه‌های باستانی و تاریخی این روستا در گوشه‌های مختلف دیده می‌شوند. چون این اثر به ثبت آثار ملی رسیده است، هینت تنها کد «K.S. 17» را به تپه گرده‌بن اختصاص داد و به جمع‌آوری داده‌های سفالی از مجموعه اقدام نکرد.

در مسیر، در جوار روستا بقایای سدی در حال ساخت گرده‌بن، که در حال حاضر نیمه‌فعال است، قرار دارد. اگر قرار باشد عملیات ساخت این سد تداوم یابد، شایسته است پژوهشکده باستان‌شناسی محل را به صورت ویژه و دقیق مطالعه نماید. بی‌گمان دریاچه این سد نیز بخش

عمده‌ای از آثار را تا شعاع زیادی نابود خواهد کرد. به فاصله اندکی از این سد، تپه و محوطه کهنه تپه گرده‌بن قرار داشت که بخشی از آن نیز به باغ و بخشی دیگر به زمین زراعی تبدیل شده است. این محوطه با کد «K.S. 18» و به نام محوطه کهنه تپه گرده‌بن به ثبت رسید.

پس از گرده‌بن، هینت در مسیر بررسی با قبرستان بسیار بزرگی برخورد کرد. در گوشه شمالی این قبرستان تپه بزرگی قرار داشت. مرکز تپه تا عمق بسیار زیادی به صورت غیرمجاز حفاری شده و بخش غربی آن نیز به باغ سیب تبدیل شده است. این تپه با کد «K.S. 19» و به نام گرده‌بن تپه سیخه ثبت شد.

هینت در ادامه بررسی‌های باستان‌شناسی محور فوق، از دو دره و دو روستا بازدید به عمل آورد. در این دره، تنها از محوطه نابودشده قور و چاوه در روستایی به همین نام بازدید و شواهد باستانی آن جمع‌آوری شد. این اثر که تسطیح و به زمین کشاورزی تبدیل شده است، با کد «K.S. 20» و به نام محوطه قور و چاوه به ثبت رسید.

در ادامه، علاوه بر بررسی راه منتهی از پسوه به مهاباد در دره لیگ‌بن، از قلات شاه بازدید به عمل آمد. برای رفتن به این قلعه تاریخی، از طریق روستای لیگ‌بن به سمت دره حرکت می‌شد. و سپس با طی حداقل سه ساعت، با گذر از دره‌ها و کوه‌ها، به بلندترین قلعه منطقه می‌رسیم که قلات شاه را در خود جای داده است. قبل از انقلاب، جناب آقای حسن قراخانی، از باستان‌شناسان اداره کل باستان‌شناسی وقت، پس از ۱۱ ساعت کوه‌پیمایی با کمک محلی‌ها و با چهارپایان از این مجموعه دیدن کرده و مقاله‌ای نیز از این اثر تاریخی منتشر کرده است که راقم این سطور در خلال گزارش بررسی حاضر (رک. فصل سوم) بدان خواهد پرداخت. در بحث حاضر تنها گزارش سفر یک‌روزه هینت به قلات شاه ذکر می‌شود.

هینت با مساعدت جناب آقای گل میدان، شورای روستای لیگ‌بن، یک جیب محلی را برای رفتن به قلعه اجاره کرد و به سرعت به سمت این اثر تاریخی به راه افتاد. راننده تاکسیدار مسطقی، از اهالی محل، بعد از سه ساعت به پای قلعه رسید. در پای قلعه اعضای هینت پیاده شدند و راننده به سمت پایگاه سپاه که در بخش دیگر کوهستان قرار داشت رفت. پس از بیست دقیقه وی فوراً از پایگاه به سمت ما حرکت کرد و خبر آورد که پایگاه می‌گوید با آنها هماهنگی صورت نگرفته است و در صورت ادامه مسیر هینت، حتماً به سمت خودروی آنها تیراندازی خواهند کرد. تقریباً بیست دقیقه از کوه‌پیمایی ما گذشته بود که با بازگشت راننده و اطلاع از موقع، به اتفاق وی به سمت پایگاه سپاه عازم شدیم و با رسیدن خودروی ما، کل نیروهای پایگاه به صورت مسلح بیرون آمدند. راقم پیاده شد و خود را به نگهبان معرفی کرد و مقرر شد فرمانده پایگاه را ملاقات

کند. بعد از لحظاتی جناب آقای خلوتی، فرمانده پایگاه که به نظرم درجه سرهنگی داشتند، تشریف آوردند و ملاقات ما با وی در بیرون از پایگاه در سمت ورودی صورت گرفت. راقم پس از معرفی خود و هیئت، اعلام کرد که هیئت قصد بررسی باستان‌شناسی قلات شاه را دارد. همچنین نامه‌های اداری میراث پیرانشهر را به انضمام کارت شناسایی خود به فرمانده پایگاه ارائه نمود. وی بعد از بررسی مدارک، با مافوق خود که راقم از محل استقرار ایشان مطلع نشد، صحبت کردند. پس از آن اسم مدیر کل و معاونان استان را سؤال کردند و راقم نیز پاسخ تمامی سؤالات وی را داد. سپس فرمانده پایگاه اطلاع دادند که ادامه بررسی هیئت بلامانع است. در اثنای مذاکره ما، سایر افراد پایگاه شروع به تیراندازی نمودند و فرمانده پایگاه نیز به راقم اطلاع دادند. پس از اتمام تیراندازی با دوشکا، هیئت می‌تواند به قلعه صعود کند. ما نیز بعد از گرفتن عسکر دگاری با فرمانده و معاون ایشان، خداحافظی کردیم و دوباره با جیب کاک مصطفی به سمت قلات شاه راه افتادیم. حسن این هماهنگی برای ما صعود با خودرو تا بخش‌های میانی قلعه بود که در مرز استان‌های تپه رفته بودیم اما اینکه می‌توانستیم تا میانه‌های قلعه صعود کنیم. این کار از نظر زمان بسیار نفع داشت تمام شد. پس از دو ساعت کوه‌پیمایی و بررسی قلعه، شواهد باستان‌شناختی را از قلعه جمع‌آوری کردیم و از جناب آقای قراخانی نیز ذکری به میان آمد. با اتمام کار به سمت خود و بازگشتیم و سپس راه آمده را دوباره با همان دره‌های عمیق و قله‌های با ارتفاع بعد از سه ساعت به سمت لیگ‌بن برگشتیم. این قلعه تاریخی را با کد «K.S. 21» و تحت عنوان قلات شاه ثبت کرده‌ایم.

هیئت در دره لیگ‌بن کتیبه ناتمامی به نام بر مافره را بررسی نمود. این کتیبه به صورت قاب کامل ایجاد شده اما هیچ نوشته یا نقشی در آن ایجاد نشده است. این قاب تاریخی را متأسفانه سال گذشته، در اقدامی بسیار ناپسندیده، رنگ‌آمیزی کرده‌اند. این اثر با کد «K.S. 22» در گزارش بررسی به ثبت رسید. نکته قابل ذکر در ناحیه پیرامونی این کوهستان، وجود چشمه‌ای دایمی و همچنین کوهی بسیار مناسب برای کوهنوردی و صخره‌نوردی است. کوهنوردان مسیرهایی را در این کوه ایجاد کرده و به نام اوراز، قهرمان کوهنوردی نقده‌ای، تابلوهای در مسیرها نصب نموده‌اند.

هیئت در روستای شلم جاران دو قبرستان را مورد بررسی قرار داد اما به دلیل عدم وجود شواهد و مواد فرهنگی، کدی به آنها اختصاص نیافت.

بعد از بررسی‌های فوق، دامنه تحقیقات هیئت به یکی از دره‌های بسیار طولانی منطقه که از روستای بالیقچی و گلوان شروع و به گرگول بالا ختم می‌شود کشیده شد. کار بررسی در این دره

از دشت میان‌کوهی گلوان، با تپه خواجه امام گلوان شروع شد. این اثر تاریخی با کد «K.S. 23» و تحت عنوان محوطه امامزاده خواجه امام ۱ به ثبت رسید. آثار تخریب و حفاری‌های غیرمجاز در این محوطه نیز همانند دیگر آثار به طور گسترده قابل مشاهده است. در بررسی این اثر، از لطف جناب آقای قادری، شورای گلوان، و برادران بادی، دهیار و شورا، و به ویژه «...» بادی، از کارشناسان ارشد امور زراعت، بهره‌مند شدیم و چندین اثر این خطه را به اتفاق با هم بررسی کردیم. ناگفته نماند به مدت یک روز نیز به اتفاق آقای بادی در ارتفاعات ... کوهنوردی پرداختیم اما در آنها اثری از شواهد باستانی نیافتیم.

بعد از بررسی خواجه امام ۱، هیئت روبروی این محوطه به بررسی یالی پرداخت که ... در آن واقع بود. این قلعه به نام گردی خواجه امام گلوان ۲ و با کد «K.S. 24» به ثبت رسید. بخش جنوبی گلوان هیئت تپه قبرستان رش که را که از دید هیئت اثر بسیار مهمی است. بررسی قرار داد. این اثر تاریخی با کد «K.S. 25» و تحت عنوان تپه قبرستان رش که به ثبت رسید. حجم حفاری‌های غیرمجاز در این قبرستان نیز بسیار بالا بود تا جایی که مقاصد بسیار زیادی از امان‌های معنوی نابرابر در آن قابل رؤیت است. این حفاری‌ها آسیب بسیاری به مجموعه رسانده است.

در ادامه بررسی این ناحیه، محوطه اسلام رش که بالا با کد «K.S. 26» ثبت گردید. این محوطه نیز تسطیح و به زمین کشاورزی تبدیل شده است.

مقصد بعدی، قلعه‌ای در بلندای کوهی بود که مسرف به تمام دشت فوق است. این قلعه به نام قلات رش که و با کد «K.S. 27» در گزارش معرفی شده است. این قلعه نیز همانند قلاع دیگر منطقه به شدت مورد تخریب و حفاری غیرمجاز قرار گرفته است. به این حال، این نکته برای هیئت مشخص و محرز است که این دره در حقیقت مسیر دسترسی و محور ارتباطی در دوران تاریخی و باستان بوده است و سکونت‌گاه‌ها و آبادی‌های زیادی در این ناحیه وجود داشته‌اند.

چند سال پیش، در مسیر راه گلوان به بایزیدآباد حین خاکبرداری در کنار جاده مرز به یک قبر تاریخی برخورد شده بود. به رغم آنکه پژوهش باستان‌شناختی کاملی بر روی این مجموعه صورت نگرفت، خود این قبر یکی از غنی‌ترین مقابری است که تاکنون در منطقه کشف شده است. آقای بهروز خانمحمدی آثار فرهنگی بسیار پرشمار این قبر را به صورت اضطراری جمع‌آوری کرد و تاکنون چندین مقاله نیز پیرامون آنها انتشار داده است. از قرار اطلاع یک یا دو پایان‌نامه نیز در مورد این آثار نگارش و دفاع شده است، اما لازم است گزارش این آثار در قالب کتاب مفصلی چاپ و منتشر شود.